

ПОДАЛЯК Н.Г.,
доктор історичних
наук, професор

*Дипломатична
академія України
при МЗС України*

ДИПЛОМАТИЧНЕ ПОКЛИАННЯ СЕРЕДНЬО- ВІЧНОГО КУПЦЯ ВУЛФА ВУЛФЛАМА

Діяльність середньовічного купецтва неможливо уявити без існування певної системи зарубіжних зв'язків, без знання способу життя, традицій та звичаїв інших народів, без наявності не лише комерційних, але й суто особистих контактів у чужих землях. Як правило, вміння створити подібну атмосферу ставало надійним гарантом професійного успіху і допомагало найбільш повно реалізувати основний принцип торгівлі – отримання максимальних прибутків при мінімальних витратах. У всі часи необхідною умовою зміцнення міжнародних комерційних зв'язків, запорукою стійкого збереження й розширення торгового простору слугував мир. Купці вміли добре рахувати і, з одного боку, прекрасно усвідомлювали справжні масштаби фінансових втрат від війни, а з іншого – аж ніяк не помилялися стосовно перспектив торговельного обігу в зоні військових конфліктів. Навіть якщо він і не згортається повністю, то здійснюється переважно у вигляді контрабанди; у будь-якому випадку

торгівля перетворювалась на заняття вкрай ризикове і приречене на згасання. Все це цілком природно спонукало купецтво надавати перевагу мирним переговорам, а не військовим діям, економічному тиску, а не територіальним загарбанням.

Дипломатія завжди слугувала розвиткові торгівлі, і Середньовіччя не складало в цьому плані виключення. Більше того, саме тоді взаємодія двох сфер – торгівлі і дипломатії – з особливою виразністю набула вигляд взаємообумовленого і взаємовигідного співробітництва. В умовах, коли система постійних представництв ще не сформувалась, середньовічні держави охоче використовували зарубіжні контакти купецтва в якості впливового знаряддя дипломатії. До того ж, за відсутності спеціально підготовлених професіоналів для потреб зовнішньої політики, купецтво як найкраще відповідало кадровим запитам дипломатії. Адже заняття комерцією потребувало ділової хватки, знання і тверезої оцінки міжнародної ситуації, обізнаності в правових нормах країн-контрагентів, уявлення про розстановку сил при дворах окремих правителів, здібності чуйно уловлювати із максимальною вигодою для себе використовувати постійні коливання політичної і торгової кон'юнктури, вміння розмовляти чужими мовами. Воно передбачало також наявність поміркованості у сполученні з готовністю до ризику і надавало особливої цінності таким особистим якостям характеру як комуніабельність, гнучкість розуму, витримка, здібність стійко переносити удари долі, пов'язані з поїздками в інші країни. Всі ці навички та індивідуальні риси, сформовані під впливом професійних занять дальньою торгівлею, що-найкраще відповідали критеріям, закладеним в основу персонального комплектування посольських місій. Середньовічний дипломат мусив володіти максимально повною і достеменною інформацією про події міжнародного життя, вільно орієнтуватись у хитросплетіннях політичних інтриг, вміти находити союзників навіть у стані ворогів, рішуче діяти в критичних ситуаціях, вишукувати вірні засоби для досягнення необхідних домовленостей, ніколи не втрачати обачливості, знати мови. Крім того, сам час і умови життя – відсутність загальновизнаної системи міжнародно-правових норм, феодальна вольниця, розбій на дорогах, морське піратство, недосконалість засобів комунікації, врешті-решт, – передвізначали таку лінію поведінки, яка вимагала від дипломата особистої мужності, фізичної витривалості, миттєвої реакції на кинутий виклик, стійкості при несподіваних поворотах подій і навіть деякого авантюризму. Купців же, привчених до найнесподіваніших випробувань, не могли зупинити ні небезпека важких шляхів, ні складність доручень, ні необхідність рухатись до мети переважно в недружньому або відверто

ворожому оточенні. Саме тому купецьке середовище виявилося тим природним резервуаром, з якого середньовічна дипломатія активно черпала свої кадри.

Яскравий приклад тому – Бонаккорсо Пітті – флорентійський купець і політичний діяч, автор відомої “Хроніки”, який розповів про події свого часу крізь призму власного дипломатичного досвіду. Особа рішуча й вольова, переповнена енергією і не особливо перевантажена тягарем етичних норм, коли йшлося про інтереси рідного міста, він простими та ясними словами передав усю важкість роботи дипломата: “Але я, попри це, не залишив дорученого мені завдання, але із гарячою старанністю, сповнений любові до батьківщини, продовжував його”¹.

Повною мірою ці слова можна віднести і до сучасника Бонаккорсо Пітті – купця і політика, видатного ганзейського дипломата Вулфа Вулфлама, який на рубежі XIV – XV століть протягом півтора десятків років скеровував зовнішньополітичний курс всесильної Ганзи. Основним джерелом, що зафіксувало події дипломатичної діяльності Вулфа Вулфлама, слугують актові документи – ганзейські грамоти і рішення ганзейських з'їздів. Вони мало що говорять про те, яким конкретно чином приймалось те або інше рішення і повідомляють лише кінцевий результат здійснених на його основі заходів, але саме вони відбивають уесь спектр дипломатичних зусиль Вулфа, дозволяючи судити про цілі, масштаби і плоди його дипломатичної діяльності, про особливості його політичного стилю та особистого характеру.

Вулф був первістком купця-оптовика Бертрама Вулфлама і народився в середині 40-х років XIV ст. (більш точну дату встановити не вдається) в Штральзунді, одному з провідних ганзейських центрів. Сім'я належала до досить шанованого і заможного, але непатриціанського купецького роду². Це позбавляло Вулфламів можливості обиралися до вищого органу міського самоврядування – рату, який формувався з представників міської патриціанської верхівки – купецької супереліти, об'єднаної спільними діловими інтересами і шлюбними узами в декілька сімейних кланів. Ця олігархічна група зосередила в своїх руках левову частину зовнішньоторгового обігу; вона ж узурпувала і політичну владу, поставивши її на службу власним комерційним інтересам³. Поколивати встановлений порядок і подолати бар'єр елітарної замкненості вдавалося лише одинакам з числа тих, хто сколотив достатній для набуття нового статусу капітал або внаслідок шлюбу породичався з якоюсь патриціанською сім'єю⁴. Берtram став першим з Вулфламів, перед ким відчинилися двері штральзундської ратуші. Він виявився досить успішним негоціантом і

спромігся примножити свій капітал настільки, що це дозволило йому реалізувати політичні амбіції: у 1359 р. він став ратманом⁵.

Зміна економічного статусу була цілком необхідною, але навряд чи єдиною передумовою стрімкого політичного злету Бертрама. Джерела зберігають мовчання стосовно того, чи виконував він дипломатичні доручення до входження до рату, проте той факт, що протягом декількох наступних десятиліть він залишався однією з ключових постатей ганзейської зовнішньої політики, говорить сам за себе. Скоріш за все, саме природний дипломатичний дар Бертрама Вулфлама, до того ж, мабуть, гідно оцінений на момент обрання тими, хто вершив долю ганзейської політики, послугував домінуючим аргументом на користь отримання ним посади ратмана. У 1363 р. Берtram Вулфлам став членом судової колегії, а наступного року – бургомістром. Колеги-ратмани довірили йому управління найважливішою галуззю міського господарства – фінансами, що передбачало наявність відповідних знань, досвіду та ділової репутації. Паралельно Вулфлам виконував функції члена правління декількох штральзундських церков, у тому числі і головного міського храму – собору св. Миколая⁶, що можна розцінювати як побічне підтвердження його загальновизнаного громадського авторитету. Втім, справжню славу він здобув на дипломатичному поприщі. Бертрам Вулфлам був незмінним учасником всіх ганзетагів і різного рівня дипломатичних зустрічей, де обговорювались питання ганзейсько-датських війн 60-х років XIV ст. Він знаходився серед тих, в чий присутності підписувався знаменитий Штральзундський мир, що підвів підсумки цих війн. Про його діяльність на міжнародній арені згадують всі значні ганзейські хроніки XIV – XVI століть⁷. Постійне зачленення Бертрама Вулфлама до розробки зовнішньополітичної стратегії Ганзи, його безпосередній вплив на формування норм і реалій міжнародних відносин європейської Півночі, виконання відповідальних дипломатичних доручень, причетність до складання ключових міжнародних документів не залишають сумнівів в його високій компетентності та вмінні майстерно розплутувати складні вузли міжнародних протиріч. Своєю невтомною та самовідданою працею на ниві дипломатії Бертрам Вулфлам цілком заслужено здобув високу повагу в ганзейському світі: до 1385 р. йому належало право виришального голосу в розробці зовнішньополітичного курсу Ганзи⁸. Про нього з повним правом можна сказати, що він “зробив себе сам”.

Приклад батька і традиції дому не залишали перед трьома синами Бертрама Вулфлама сумнівів у своєму призначенні та у виборі роду занять; всі вони поповнили загін ганзейського купецтва⁹. Але лише

старший, Вулф, успадкував політичний дар батька і, як довело майбутнє, неабиякі здібності дипломата. Вперше його ім'я зустрічається в документах за 1374 р., коли разом із міським фогтом Вулф виступив у ролі довірителя при розгляді судового позову¹⁰. В 1376 р., на цей раз вже разом із батьком, він займався врегулюванням суперечки, що виникла між штральзундськими рибалками і ченцями з острова Хідензее через порушення обмежень на вилов риби¹¹. Звісно, не варто забувати, що Бертрам був сином бургомістра, і батько міг вплинути на його включення до складу комісії з усунення конфліктних ситуацій. Але чи існувала необхідність у такій протекції?

Самі по собі згадані прецеденти виглядають досить ординарно, і правова практика будь-якого середньовічного міста знала чимало подібних випадків. Проте залучення до їхнього розв'язання перших осіб міської адміністрації робило кожен з казусів певною мірою включним, що, у свою чергу, надавало особливу вагу процедурі підбору колег-напарників. Їхнє призначення аж ніяк не могло стати випадковим хоча б вже тому, що вимагало знання діючих тоді правових норм. Кандидатура Вулфа Вулфлама повинна була цілком відповідати вимозі моменту, а сам він – мати репутацію тямущої, відповідальної та надійної людини. Навіть якщо батьківський проекціонізм і мав місце, одна ця обставина не хитнула б маятник переваги у бік Вулфа Вулфлама; йшлося про міські справи та інтереси міста і вибір диктувався міркуваннями суспільної користі. Інша річ, що входження сина бургомістра в орбіту публічних відносин здійснювалось під опікою досвідчених політиків, насамперед батька, уроки якого могли мати особливу цінність. Самі ж події розгортались у повній відповідності до прийнятих правил. Вулфу вже перевалило за тридцять, він досяг зрілого віку і був цілком сформованою особистістю з власною життєвою позицією та конкретними поглядами на майбутнє. Настав час починати політичну кар'єру.

На момент виходу Вулфа Вулфлама на політичну арену пріоритетним вектором зовнішньополітичної діяльності Ганзи залишались скандинавські країни, де ганзейці здавна користувались широкими привileями¹². Енергійні спроби войовничого датського короля Вальдемара IV Аттердага (1349 – 1375) покінчили з гегемонією Ганзи в сфері балтійської торгівлі призвели до морських війн 1362 – 1370 років. Вони проходили з перемінним успіхом і стали для Ганзи важким випробуванням, але закінчилися її перемогою та підписанням 24 травня 1370 р. знаменитого Штральзундського миру¹³. За його умовами та доповненнями до них ганзейському купецтву повертались всі колишні і надавався ряд нових привileїв, причому їх дія поширювалась не на окремі ганзейські міста або підрозділи, а на об'єднання

в цілому. Знижувались також мита, гарантувалося врятування і безвідплатне повернення законним власникам всіх вантажів з кораблів, що зазнали лиха біля датських берегів. До фогтів ганзейських факторій в Данії переходило право вищої юрисдикції, а для ганзейських ремісників, роздрібних торговців та рибалок створювався режим найбільшого сприяння. Данії заборонялось коронувати своїх государів без згоди Ганзи. В якості гаранта миру і для відшкодування військових витрат останній на 15 років передавалися фортеці Сканор, Фольстербо, Мальмьо та Гельсінгборг з отриманням двох третин їхніх прибутків, тобто до Ганзи переходили багаті оселедцеві ловлі в Сконе, панування над протоками і кошти від різних грошових зборів. Вальдемар IV, якщо хотів зберегти за собою корону, мав підтвердити набуття цими умовами чинності не пізніше, ніж через рік і один день після закінчення штральзундських переговорів¹⁴. Укладення Штральзундського миру – величезний успіх ганзейської дипломатії, і цей беззаперечний факт визнають всі без виключення дослідники. У перебігу ганзейсько-датських війн Бертрам Вулфлам постійно знаходився в самій гущі подій, був ключовою постаттю ганзейської дипломатії, одним із її авторитетніших лідерів. У числі небагатьох він був удостоєний честі стати учасником урочистої церемонії підписання миру¹⁵. Неможливо уявити, щоб принаймні окремі епізоди багатогранної і багаторічної дипломатичної діяльності Вулфлама не обговорювалися в домашньому колі, особливо при спілкуванні з вже дорослими синами. Саме під час таких бесід Вулф не тільки засвоював перші, поки ще чисто теоретичні уроки дипломатичної майстерності, але, мабуть, остаточно укріпився в своєму намірі піти по батьківським стопам.

Розробляючи умови Штральзундського миру, Ганза намагалась забезпечити всебічний захист власних інтересів у скандинавських країнах. Вона мала намір закріпити за собою пріоритет в координації військово-стратегічної сфери північноєвропейського регіону, а також планувала непохитно проводити традиційну політику безроздільного панування в балтійській торгівлі. Дійсність не зовсім відповідала цим гегемоністським прагненням і внесла до них суттєві корективи. Після перебування чотирьох зундських фортець протягом року в руках ганзейців з'ясувалось, що витрати на їхнє утримання набагато перевищили розмір прибутків, які вони приносили. У любекському відділенні Ганзи піднялася буря невдоволення. Опікунство над збитковими фортецями довелось передати датському канцлеру Хеннігу фон Путбусу, який у свій час очолював датську делегацію на переговорах в Штральзунді. Натомість датська корона брала на себе зобов'язання щороку сплачувати Ганзі фіксовану гро-

шову суму¹⁶. Несподіваний поворот подій зародив у датчан надію на ревізію договору і призвів до того, що вже у 1374 р. канцлер, слід гати за узгодженням з Вальдемаром IV, вирішив за можливе клопотатися перед венденськими містами про повернення датській короні “її спадкових володінь” – сконських фортець. Прохання не зустріло співчуття з боку Ганзи, однак відмова, попри очевидну безпрецедентність датських намірів, надійшла лише рік по тому¹⁷. Ганзі доводилося бути обережною в силу об'єктивних обставин: датське дворянство не примирилося з підсумками війни, оголосило Штральзундський договір недійсним і прагнуло реваншу. Воно поводилося провокаційно, відкрито займалося піратством і безжалісно грабувало ганзейські судна. Вальдемар IV на апеляції потерпілих не реагував, врегулювати конфлікт юридичним шляхом не вдавалося. Ганзейці були змушені перейти до самозахисту, але від рішучих заходів щодо протиправних дій датчан все-таки утримались¹⁸. Ганза здобула перемогу ціною великих втрат і це змушувало її поводитись обачливо, всіляко уникаючи будь-якого загострення взаємин з недавно ще грізним ворогом.

У 1378 р., коли виникла реальна загроза військового зіткнення між Данією і герцогами Мекленбургами, все голосніше почали звучати голоси тих, хто наполягав на необхідності повернути охорону зундських фортець під контроль ганзейських управлюючих. Вибір впав на штральзундських ратманів Грегора Швертинга та Ніколауса Зігфрида, але, як засвідчили подальші події, виявився конче невдалим. Своїми діями нові управлюючі викликали потік скарг і шквал критики з боку ганзейського купецтва¹⁹. Справа набуvalа скандального характеру і загрожувала подальшим нагнітанням ситуації. Складність моменту вимагала вживання термінових і рішучих заходів. Питання довелось винести на обговорення ганзейського з'їзду. Він зібрався в жовтні 1380 р. у Вісмарі. Делегати, серед яких знаходився і Бертрам Вулфлам, прийняли рішення довірити управління фортецями штральзундським купцям Петеру Штромекендорпу та Вулфу Вулфламу²⁰. Це перша, зустрінута в джерелах згадка про отримання Вулфламом-молодшим посади загальноганзейського рівня. Деякі історики переконані, що призначення Вулфа стало виключно результатом зусиль з боку батька – людини впливової в ганзейських колах і відмінного дипломата²¹. Безумовно, вплив суб'єктивного чинника не слід скидати з рахунку, але не варто зводити все тільки до нього або переважно до нього. Ганзетаг навряд чи погодився б на таке відповідальне призначення тільки під тиском нехай навіть такої авторитетної особи як штральзундський бургомістр. Для ефективного врегулювання ситуації, що склалася на-

вколо зундських фортець, потрібні були вмілі дипломати, здатні залагоджувати найгостріші питання. Затвердження запропонованих кандидатур таким представницьким органом як ганзетаг могло статися тільки після їхнього попереднього виваженого обговорення, що виключало непродуманість рішення. Отже, репутація Вулфа Вулфлама як особистості, здатної до розв'язання складних проблем, цілком відповідала необхідним вимогам, і саме цей фактор зіграв визначальну роль при його призначенні. Перед Вулфом відкрились широкі горизонти для реалізації політичних амбіцій.

Відповідно до рішення віスマрського ганзетагу з літа 1381 р. зундські фортеці перейшли під начало нових управлюючих. Дуже скоро тим довелось переконатись, що сума в розмірі 1 тисяча зундських марок, яку за існуючою домовленістю ганзейські міста щороку перераховували на утримання фортець, нездатна покрити навіть найнеобхідніші витрати. Рік по тому, на з'їзді в Любеку, Вулф Вулфлам та його колега оголосили повний реєстр витрат і закликали ганзетаг ліквідувати виниклу заборгованість. Скаредне купецтво зустріло цю пропозицію без всілякого ентузіазму і безпристрасно оголосило про свій намір прийняти остаточне рішення лише по проходженні деякого часу, необхідного йому для неспішних роздумів і ретельних підрахунків. У відповідь зундські управлюючі заявили, що, якщо по закінченні встановленого терміну їхня вимога не буде виконана, вони обидва негайно подадуть у відставку²². У вересні 1382 р. відбувся черговий з'їзд в Штральзунді, однак нічого нового у розв'язання проблеми він не вніс. Його учасникам так і не вдалося дійти єдиної думки стосовно збільшення грошових надходжень на утримання сконських фортець. Посилаючись на те, що справа не зрушила з мертвої точки, Петер Штромекендорп, відповідно до зробленої раніше заяви, відмовився від своєї посади. Підшукати йому гідну заміну делегати з'їзду не змогли і попросили Вулфа Вулфлама продовжувати виконувати свої обов'язки до дня св. Якова, тобто до 25 липня 1383 р. Залишившись без колеги й не маючи впевненості в тому, що питання фінансування переглядатиметься, Вулф все ж відповів згодою²³. Спонукальні причини могли критися у найрізноманітніших обставинах як об'єктивного, так і суб'єктивного толку, але ясно одне: притягальність одноособової влади переважила в очах Вулфа переконання матеріального змісту. До того ж відсутність у з'їзду альтернативної кандидатури на заміщення вакантної посади зміцнювала його позиції і, з урахуванням виниклої затребуваності і навіть незамінності, дозволяла відчувати себе досить незалежно. На двох наступних зустрічах представників ганзейських міст, що проходили навесні 1383 р. в Любеку, Вулфлам-молодший тримався впев-

нено. У досить категоричній формі він наполягав на збільшенні до 1500 марок розміру суми, що відраховувалась на утримання фортець, і повідомив учасникам ганзетагу, що в іншому випадку залишить посаду точно в обумовлений термін. Мова йшла про посаду відповідальну, клопітливу і, враховуючи пов'язані з її відправленням проблеми фінансового характеру, навряд чи престижну й привабливу в очах прагматичного купецтва. З'їзду не залишалось нічого іншого, як піти на поступки і прийняти рішення про перерахування щорічних 1150 марок.Хоча це була далеко не та сума, яку вважав за необхідну управляючий, вона, тим не менш, влаштувалася його, причому настільки, що Вулф дав обіцяння залишитись на своїй посаді аж до закінчення передбаченого Штральзундським миром 15-річного терміну перебування сконських фортець у розпорядженні Ганзи²⁴. Ощадливе ганзейське купецтво виявило поступливість неспроста. Ключ до її розгадки слід шукати у тій нестабільній, а інколи навіть вибухонебезпечній атмосфері, яка царила в Сконе: вже у жовтні Вулф повідомляв на батьківщину про втихомирення датських рибалок, які “знову вчинили безладдя”²⁵. Здогадатися про характер цих виступів нескладно, якщо згадати, що за договором сконські оселедцеві ловлі знаходились в руках ганзейців. Підтримання стабільності в Сконе було під силу тільки людині з твердим характером, здатній в разі необхідності діяти жорстко й безжалісно. Вулф Вулфлам виявився саме такою особою, і Ганза відчувала в ньому потребу.

Безумовно, управління фортецями було заняттям обтяжливим. Але медаль мала і зворотний бік: посада відкривала чудові можливості для встановлення політичних контактів. Вулфлам свій шанс не прогаяв. Саме на цьому витку своєї кар'єри він познайомився з Маргретою Датською, яка зуміла гідним чином оцінити дипломатичний дар ганзейця і прониклася до нього симпатією. Коли у 1383 р. їй знадобилася надійна людина для передачі ратам ганзейських міст послання “довірчого характеру”, вона зупинила свій вибір на Вулфі, вважаючи за можливе для виконання такої делікатної місії скористатися саме його послугами²⁶. Як раз йшов процес активної підготовки до переговорів стосовно майбутнього статусу зундських фортець. За бажанням королеви Вулфу випала роль з'єднувального ланцюжка між зацікавленими сторонами. Він успішно упорався з довірою місію, чим суттєво підвищив свій авторитет в очах королеви. Наступного, 1384 р., коли Маргreta вирушила на переговори в Штральзунд, Вулф вже знаходився в її найближчому оточенні. Один із тогочасних документів повідомляє, що з “мечем в руках” він забезпечував безпечний проїзд вінценосній особі²⁷. Це джерело – скарга, складена під час повстання 1392 р. противниками Вулфламів, – не

містить ніяких повідомлень, які б дозволили реконструювати ситуацію і виявити причини, що привели до застосування настільки серйозних застережних заходів. Проте воно вносить додаткові штрихи в уявлення про характер Вулфа. При всій очевидності дипломатичного таланту Вулфлам-молодший, коли того вимагали обставини, був здатним на активні та рішучі вчинки.

Чим більше насувався термін повернення зундських фортець (11 травня 1385 р.), тим все більшу стурбованість і занепокоєння виявляло ганзейське купецтво. Воно наполегливо вимагало від датських властей відшкодування збитків, заподіяних їм у володіннях Маргрети попри офіційно прийнятої системи привілеїв. Однак всі апеляції наштовхувались на незмінні зволікання та відмовки північної королеви, яка, в свою чергу, також докладала масу зусиль, втім не менш безуспішних, для дострокового повернення фортець під свою владу²⁸. В очах ганзейців утримання фортець слугувало єдиним посправжньому вагомим важелем тиску на королеву в питанні про компенсацію збитків. Без забезпечення належних гарантій з боку Маргрети вони вважали повернення неприпустимим. Всі ці проблеми обговорювались в березні 1385 р. на ганзетазі в Любеку²⁹. Особливо непримирено налаштовані делегати наполягали на тому, щоб Ганза пішла на відкрите порушення статей договору і залишила фортеці за собою. Розумні доводи обережних опонентів, що подібна позиція приховує в собі загрозу неминучого загострення відносин з Данією і Норвегією і здатна викликати неочікувані наслідки, не змогли оступити войовничого пілу радикального крила. Бурхливі дебати все більше розпалювали атмосферу з'їзду. Врешті-решт матеріальні доводи взяли гору над політичними побоюваннями, прибічники рішучих заходів здобули перемогу. Ганзетаг прийняв постанову не повернати фортеці до тих пір, поки Данія не вдовольнить вимоги потерпілого купецтва.

Ясно, що управляючий фортецями, як особа, безпосередньо причетна до обговорюваної проблеми, знаходився в епіцентрі всіх цих словесних баталій. Його думка і вибір позиції не могли не вплинути на загальний хід подій. Ряд фактів свідчить на користь того, що він відразу ж рішуче приєднався до прибічників кардинального рішення. По-перше, Вулфлам заявив про свою готовність залишатись на посаді управляючого фортецями після закінчення договірного терміну. По-друге, він нагадав з'їзду, що питання про компенсацію датською стороною збитків, вчинених ганзейцям, він порушував ще тоді, коли здійснював контроль над фортецями у тандемі з Петером Штромекендорпом. По-третє, купець Вулф Вулфлам був кровно зацікавлений у відшкодуванні: адже розмір його власних збитків

складав чималу суму в 125 любекських марок³⁰. По-четверте, користуючись моментом, зундський управляючий рішуче наполягав на нанесенні нищівного удару по датському дворянству, яке займалося морським розбоєм. Він брався за проведення масштабних операцій з очистки Балтики від піратів за умови, що Ганза виділить на цю операцію 5 тисяч зундських марок³¹. Всі ці рішення Вулфлам-молодший приймав самостійно. Батько в роботі з'їзду участі не брав, хоча не виключено, що міг давати синові попередні поради та рекомендації. У будь-якому випадку Вулф виявив себе особистістю сильною та вольовою, здатною приймати в складних обставинах нестандартні рішення і брати на себе відповідальність за їхне втілення в життя. Він зміг надати новий сенс старому спору і блискуче виконав свою партію в загальній грі. Попереду чекало найважче – гідно прийняти удар у відповідь.

У тому, що датська сторона негативно відреагує на постанови ганзейського з'їзду, сумніватися не доводилось. Питання полягало в іншому: в які форми та масштаби вилітеться її протест, за допомогою яких методів вона відстоюватиме свої інтереси? Передбачити відповідь і з точністю накреслити подальший розвиток подій – наявд чи це було завдання з ряду реально прогнозованих, припущення могли висловлюватись найрізноманітніші. При всій нез'ясованості ситуації сумнівів не залишалось лише в одному: в першу чергу гнів датчан впаде на Вулфа Вулфлама – офіційного представника Ганзи, яка однобічно порушила умови договору. Перед зундським управляючим відкривалась малоприємна перспектива, попереду на нього чекали непрості випробування. Доводилося запасатися витримкою і, мобілізувавши увесь свій обачливий політичний розум, виробляти нову стратегію поведінки, побудовану на сполученні гнучкості та завзятості.

11 травня 1385 р., в день, коли за умовами Штральзундського договору мала відбутися передача сконських фортець їхнім колишнім господарям, під стінами Гельсінгборгу з'явилося багатолюдне товариство: юний король Олаф I, від імені якого його мати Маргрета правила в якості королеви-регента, сама королева, правитель округу Сконе Хенніг Путбус та члени датського рейхсрату у супроводі королівської дружини. Вони заявили про свій намір отримати фортеці назад. Дотримуючись взятих на себе зобов'язань, Вулф нагадав присутнім про претензії Ганзи і, посилаючись на постанови ганзетагу, категорично відмовився виконати їхню вимогу. Для датчан, які довгі роки чекали цього дня, такий розвиток сюжету виявився несподіваним і спочатку ввів їх у стан розгубленості. Але оговтившись від першого шоку, вони одразу ж перейшли до зухвалих погроз.

Вмить забувши про правила гарного тону, розлючені датські аристократи сипали на адресу Вулфлама злобними зневажаннями. З представницького товариства вони на очах перетворилися на агресивний та невгамовний натовп. Вулф повністю проігнорував кинутій йому виклик. Не солено хлябавши, шумливому збориську довелось зникнути. Десять днів по тому на адресу датських властей прийшов лист. Ганза пропонувала провести двосторонню зустріч в Штральзунді, щоб на ній остаточно конкретизувати й врегулювати ситуацію, в тому числі з питання про володіння фортецями. У відповідь, одне за одним, полетіли три датських послання. Вони були складені у виключно роздратованому тоні і в ультимативній формі вимагали лише одного – негайного і безумовного повернення фортець³². На подібні стяжання повітря Ганза не реагувала. Вона прагнула конструктивного діалогу. Данії довелось помітно збавити прудкість та перейти на більш помірковані позиції.

Тверезо оцінивши обставини, датські власті повністю сконцентрувалися на пошуку засобів для нанесення Ганзі безпомилкового удачу. За справу, з усією притаманною їй дипломатичною майстерністю, взялася королева Маргрета. Вона вирішила бити прямо в ціль. В якості знаряддя було обрано такий вагомий аргумент як легітимність терitorіальних прав монарха. Маргрета чітко спланувала і близькуче провела задуману акцію. За рішенням земських зборів область Сконе негайно присягнула на вірність королю Олафу, що означало офіційне входження цієї території в сферу його володарських прав. Після цього королева висловила готовність виступити в ролі посередниці між конфліктуючими сторонами – королем Олафом і ганзейськими містами³³. Майстерний політичний маневр вибивав з рук Ганзи всі козирі. Їй довелось відступити. Ганзетагу, що зібрався в червні 1385 р. в Штральзунді, не залишалось нічого іншого, як ухвалити рішення про передачу фортець в руки датчан. Ганзі вдалося добитися виконання лише однієї своєї умови: Маргрета погодилася датувати документ про повернення фортець заднім числом, встановленим статтями Штральзундського договору. Але це була вже не більш ніж слабка спроба зберегти хорошу міну при поганій грі.

Що ж змусило могутню Ганзу, яка порівняно недавно пережила радість перемоги над Данією, поводитися так поступливо? Обережність та обачність у відносинах з Данією ганзейські міста почали виявляти одразу ж після укладення миру. Особливо виразно це проявилось в 1375 р., після смерті Вальдемара Аттердага, коли Данія опинилася перед необхідністю обрання нового короля. Найбільш ймовірним претендентом на престол був Альбрехт Мекленбурзький,

старший онук покійного короля, син його доньки Інгеборги. Він спирався на підтримку германського імператора Карла IV і на союз з бранденбурзьким та голштайнським князями, яким у разі успіху обіцяв землі в Данії та Швеції³⁴. Але це не влаштовувало Ганзу, в чиї інтереси не входив перерозподіл територій, охоплених її торгівлею. Тому в травні 1376 р. вона не стала заважати зведенню на трон принца Олафа, сина молодшої доньки Вальдемара Маргрети. Строго кажучи, в даному випадку порушувався той пункт Штральзундського договору, яким заборонялась коронація датських государів без ухвалення Ганзи, оскільки ходом подій вона потрапляла в становище стороннього спостерігача, а не активно діючої сили. Проте Ганза не висловила з цього приводу щонайменшого протесту. Насамперед їй потрібні були сприятливі, тобто мирні умови для розвитку торгівлі і на догоду своїм меркантильним інтересам вона жертвувала політичними амбіціями. Правда, за виявлену дипломатичну гнучкість ганзейці були нагороджені: поновлялися всі їхні привілеї в Норвегії і король Олаф врешті-решт скріпив Штральзундський договір великою королівською печаткою³⁵. В цілому ж закінчення війни з Данією не принесло Ганзі повного триумфу. Не дивлячись на перемогу, їй доводилося лавірувати і поступатися для того, щоб уникнути нового зіткнення, і зміцнювати свої сили для протистояння зростаючій торговій конкуренції з боку англійського та нідерландського купецтва³⁶.

З поверненням сконських фортець необхідність у збереженні посади ганзейського управляючого відпала і її було анульовано. Обійнявши посаду починаючим політиком, Вулф Вулфлам залишив її, маючи солідний політичний багаж і репутацію вправного дипломата; його ім'я стало відомим у країнах Балтії. Знайомство з королевою Маргретою і виконання її доручень відкрили перед ним двері у вищі кола датської знаті. Сказати щось про вплив цього чинника на стан його комерційних справ не уявляється можливим: джерела зберігають стосовно цього повне мовчання. Але у подальшій дипломатичній кар'єрі знайомство з впливовими датчанами відіграто чималу роль. Знаходження на посаді управляючого мало для Вулфа ще один позитивний результат. Завдяки своєму вмінню переконувати, він добився від властей ганзейських міст потрібного розв'язання серйозної фінансової проблеми. Купецтво все-таки виділило Вулфламу 5 тисяч зундських марок для боротьби з піратами³⁷. Саме у цій галузі він і вирішив знайти застосування своїм силам. Його діяльніна і невгамовна натура не приймала стану спокою, вона потребувала постійного виходу енергії.

Договір про очищення Балтійського моря від піратів ганзейські міста уклали з Вулфламом як з приватною особою. За справедливим

зауваженням Р.-Г. Верліха, це надавало всій операції якщо не екстравагантний, то принаймні нерядовий характер: перед нами дуже рідкий випадок передачі повноважень з нормалізації проблеми загальноганзейського масштабу, до того ж ще й силового характеру, в руки однієї людини³⁸. Для виконання завдання потрібні були чималі організаторські здібності, вміння холоднокровно діяти у самих непредбачених і небезпечних ситуаціях, готовність до ризику при дотриманні необхідної обачності, особиста мужність, врешті-решт. Кандидатура не могла виявитися випадковою, а вибір непродуманим. Безсумнівно, Вулфлам мав репутацію людини, здатної розв'язати поставлене на нього завдання. Він отримав у своє розпорядження одне велике і декілька малих суден, команду з 100 озброєних воїнів, необхідний провіант та спорядження. Попереду на нього чекала важка і небезпечна справа. Та настійливість, з якою Вулф вимагав субсидування операції, готовність взяти на себе командування нею змушують думати, що він вірив в успіх заходу і сподівався на його вдале завершення.

Вкрай нечисленні джерела, що донесли до нас відомості про подальші події, говорять про них або вельми глохно, або відверто тенденційно. Перший документ – постанова ганзетагу 1386 р., прийнята у зв'язку з обговоренням питання про фінансування операції із знешкодження піратів, приховує в собі неясну ноту невдоволення діями Вулфлама, але без жодної конкретизації їхнього характеру³⁹. Другий – вже згадувана скарга учасників штральзундського повстання 1392 р. – у відверто ворожому тоні звинувачує Вулфа у надмірному завищенні грошової суми, затребуваної ним для боротьби з піратами⁴⁰.

Відтворити точну картину того, що відбувалося, ці джерела не дозволяють, зате вони відкривають перед істориками широкий простір для версій: одні дослідники вважають акцію з очистки Балтики пропаленою⁴¹, інші – займають більш стриману позицію і, залишаючи в цілому питання відкритим, все ж припускають вірогідність успіху⁴². Підґрунтя для розходжень у поглядах створила та обставина, що у 1386 р. між Ганзою та високородними датськими піратами було укладено перемир'я⁴³. Більшість істориків сприймає його як вимушений і малопочесний для Ганзи крок, на який їй довелося піти внаслідок безініціативності Вулфлама та його нездатності кардинально змінити ситуацію. Проте такий висновок грішить однобічністю і надто контрастує з тим яскравим образом, що виникає при знайомстві з особою Вулфа Вулфлама. Мабуть, доречно глянути на проблему під іншим кутом зору: чи не могло укладення перемир'я стати наслідком стрімкої воєнної перемоги Вулфа або резуль-

татом його дипломатичного успіху? Р.-Г.Верліх вважає, що у будь-якому варіанті вдача супроводжувала Вулфлама, і він швидко очистив Балтику від піратів, маючи у своєму розпорядженні лише частину виділених для цього коштів. Коли ж повстало питання про виплату залишку передбаченої договором суми, на морі вже було наведено порядок, а після улагодження справи скнаром купецтву зовсім не хотілося розставатися зі своїми грішми. Ось тут, скоріше за все, і прозвучали голоси тих, хто вважав суму, затребувану Вулфламом, з самого початку завищеною і вимагав припинити відрахування⁴⁴. Подібна точка зору виглядає цілком доречною, адже не випадково проблема погашення заборгованості продовжувала підніматися на ганзетах аж до кінця 1386 р.⁴⁵. Тому серйозних підстав стверджувати, що у сутичці з піратами Вулф зазнав фіаско, немає. Більше того, навіть якщо завершення справи виявилось несприятливим для Ганзи, все рівно до тих пір, поки операція фінансувалась, вона здійснювалась успішно, оскільки мусуватися питання почало тільки у зв'язку з фінансовими непорозуміннями.

Отже, у 1385 р. завершився перший етап служби Вулфа Вулфлама на ниві ганзейської політики, протягом якого він виконував складні і відповідальні, але тимчасові доручення. Потім на деякий час згадки про нього щезають з сторінок джерел. Скоріш за все, він повністю присвятив себе заняттям комерцією. Лише через десять років Вулф знову повертається у сферу ганзейської політики, аби предстати у зовсім іншій іпостасі – вже не в ролі звичайного виконавця, який на практиці реалізував інструкції ганзейських з'їздів, а в якості особи, включеної до вузького кола політиків, безпосередньо формуючих та спрямовуючих зовнішньополітичний курс Ганзи.

Проміжний десятилітній період був наповнений для Вулфа бурхливими, часом драматичними подіями, пов'язаними насамперед з іменем його батька і глави сімейства – Бертрама Вулфлама. Авторитет у дипломатичній сфері і перебування на високих посадах в апараті міського самоврядування перетворили останнього на ключову постать на політичному небосхилі Штральзунда. Він втілював у собі справжню могутність, що з часом наповнило його впевненістю у власній незамінності і особливій значущості, надало привід використовувати свої заслуги переважно на благо власної родини. У першу чергу це стосувалось міських фінансів, якими Берtram розпоряджався на власний розсуд, не вважаючи за потрібне радитись або звітуватись з приводу зроблених затрат. Не допускав він і будь-якого серйозного контролю не тільки за станом справ у фінансовій сфері, але й взагалі за своїми діями⁴⁶. Він був уже зовсім не той, що на початку кар'єри: посаду використовував не для процвітання міста, а в інтересах

сах родини, а колишніми заслугами прикривався від звинувачень в авторитаризмі правління і встановленні в Штральзунді справжньої сімейної диктатури. Врешті-решт подібна ситуація не могла не привести до відкритого вияву невдоволення. Саме так і трапилось у 1391 р., коли проти всесильного сімейства піднялось не лише рядове бюргерство, але й частина правлячої еліти. Головний удар повсталих спрямовувався проти всевладдя бургомістра Бертрама Вулфлама та його сина Вулфа. Обидва вони, завдяки успішній діяльності на ниві дипломатії, користувались заслуженим авторитетом в ганзейському світі, але у своєму рідному місті поводилися як справжні диктатори. Доходило до того, що нерідко Вулфлами буквально змушували рат приймати потрібні та вигідні лише для себе рішення, внаслідок чого мали ворогів навіть серед правлячої верхівки.

Бюргерську опозицію очолив Карстен Сарнов – член багатого торгового цеху сукнорезів, який здобув собі добре ім'я участю в боротьбі проти піратів, що розбійничали на Балтиці. Сарнова активно підтримали противники Вулфламів з числа ратманів; вони ж сприяли швидкому отриманню ним посади бургомістра. Обіймаючи її, Сарнов у 1391 р. провів реформування системи міського управління: були створені виборча колегія з дванадцятьма так званих “общинних старішин”, які разом із ратом брали участь у керівництві міськими справами, і спеціальний комітет у складі чотирьох ратманів і двох старшин, що розпоряджалися міськими фінансами і звітувались перед властями про витрати. На ремісничі цехи покладався обов'язок контролювати точне виконання всіх положень реформи, проте мови про входження їхніх представників до складу рату не велося. Головним завоюванням опозиції стало усунення диктатури Вулфламів. Спроба Бертрама переконати общину в тому, що витрачення міських грошових коштів носило законний характер, лише посилило недовіру до нього. Не перевантажений надлишком ілюзій бургомістр разом із синами втік з міста. Сили опозиції перемогли. Невдовзі у опального бургомістра знайшовся можновладний захисник в особі герцога Померанського, однак його спроба сприяти розв'язанню конфлікту успіхом не увінчалась⁴⁷. Тоді до діла вдалася сила більш могутня і впливова – Ганза. Вона поводилася за схемою, відпрацьованою на прикладі інших міст, і висунула вимогу поновити Бертрама Вулфлама на його посаді, загрожуючи інакше виключити Штральзунд з об'єднання. Патриціанському купецтву Штральзунда, в середовищі якого, до речі, все помітніше посилювалось невдоволення правлінням Сарнова, непримиренна позиція Ганзи альтернативи не залишала. Чисто ділові міркування взяли гору; Вулфлам з синами був покликаний назад. Карстен Сарнов намагався про-

тистоючи цьому і навіть зміг викликати в Штральзунді заворушення, але вони не змінили загального розвитку ситуації. У 1393 р. Сарнова було страчено, дію його нововведень скасовано, а повновладне панування патриціату знову повністю поновлено. Брати Вулфлами повернулися додому, але без батька, померлого у вигнанні⁴⁸. Рік по тому Штральзунд потрясло нове бургерське повстання. Воно також закінчилося кривавим розгромом, після чого Вулфу вдалося повністю відновити могутність свого сімейного клану, яку до самої його смерті ніхто більше не наважився поколивати⁴⁹. У 1395 р. він став членом рату, а всього через два роки, в 1397 р., обійняв посаду бургомістра⁵⁰. Такого стрімкого злету – коротким ривком вибралося на верхівку міської влади – не знав навіть його батько, який у свій час зробив карколомну кар'єру.

З усією енергією та запalom, притаманними його невгамовній натурі, Вулф поринув у гущу ганзейської політики. Якраз незадовго до того, в 1394 р., в Гельсингборзі якимось датчанином був вбитий штральзундський бургомістр Грегор Швертінг, прибулий туди в складі ганзейської дипломатичної місії для ведення переговорів⁵¹. Підступне вбивство посла викликало гучний резонанс в ганзейському світі. Звісно, Вулф знав про трагедію, що спіткала бургомістра, з яким він до того ж давно був знайомий, оскільки у свій час замінив його на посаді управлюючого зундськими фортецями. Загибель Швертінга здійснив раз наочно переконувала в тому, на які неперебачені випробування нарахується життя дипломата, проте це не змусило Вулфлама відмовитись від намірів і прагнення служити справі дипломатії.

У свою першу поїздку в якості ганзейського посла Вулф Вулфлам вирушив у травні 1395 р. Шлях простягався у добре знайому місцевість – Сканор і Фольстербо, де в замку Ліндхольм він разом із колегами мав влагодити непорозуміння, що виникло між королевою Маргетою та герцогством Мекленбург. Витоки конфлікту мали давне коріння. Коли у 1375 р., після кончини Вальдемара Аттердага розгорнулась боротьба за володіння датською короною, головними постатями династичної міжусобиці стали, як вже згадувалось, сини двох дочок покійного монарха – шведський король Альбрехт Мекленбург і спадкоємець норвезького престолу Олаф.

Перший з претендентів, з урахуванням того, що його союзниками були бранденбурзькі та голштайнські князі, абсолютно не вlashтовував Ганзу. Наміри Альбрехта створити під егідою мекленбурзького дому могутню балтійську державу, яка б простягалась від Фландрії і Північної Фрісландії до Північної Німеччини, були надто очевидні. В разі реалізації цього проекту могла виникнути серйозна

загроза ганзейській могутності на Балтиці, що аж ніяк не входило до планів німецького купецтва. Тому негласно воно віддало перевагу юному Олафу (1375 – 1387) і зовні самоусунулося від виборів, попри те, що за умовами Штральзундського миру датський король міг бути обраним тільки з ухвалення Ганзи. Фактично це дорівнювало підтримці кандидатури норвезького королевича. Завдяки такій позиції Ганзи, продиктованій її суто меркантильними інтересами, на чолі датської держави опинився саме Олаф, через малолітство якого королевою-регентом при ньому, а фактично повноправною правителькою стала Маргрета⁵². Між нею та Альбрехтом Мекленбургом почалась війна. Для торгівлі настали важкі часи. Піратські судна, споряджені ворогуючими сторонами, не щадили й мирне купецтво. Спроби Ганзи покінчити з датськими та шведськими каперами не приносili успіху. Вкотре вона виявилась неспроможною виступити на захист своїх інтересів єдиним фронтом: побоюючись репресій з боку територіальних володарів, мекленбурзькі міста взагалі відмовились брати участь у загальноганзейських акціях, а прусські примикали до них лише час від часу⁵³. Прагнучи скорішого врегулювання конфлікту, Ганза опинилася перед дилемою: до кого з противників на цей раз приєднатися? Свій вибір купецтво зробило на користь датської правительки, тим більше, що в 1380 р., після смерті чоловіка, влада Маргрети поширилась і на Норвегію, де Ганза фактично була торговим монополістом. Після смерті в 1387 р. короля Олафа Маргрету вже чисто формально обрали королевою⁵⁴. Її конфлікт з Мекленбургами вступив у завершальну стадію.

У 1389 р. проти свого короля піднялося шведське дворянство, із залишками прихильників він був ущент розбитий у битві біля Фалькепінгу і разом із сином потрапив у полон до датчан. З тих пір вони знаходилися в ув'язненні у датської королеви в замку Ліндхольм. Під владою Маргрети опинилася вся Швеція, за виключенням Стокгольму, що залишався в руках Мекленбургів. Останні докладали всіх зусиль аби визволити Альбрехта і з цією метою постійно викочували гроши і вимагали різного роду допомоги від розташованих в їхніх територіальних володіннях ганзейських Ростока і Віスマра. Звідси на піратських суднах так звані “брати-віталійці” постачали в Стокгольм продовольство, або, як тоді казали – віталії. Капери хазяйнували по всій Балтиці, що призвело до дестабілізації і створення на морі критичної ситуації. Торгівлі загрожувало повне припинення⁵⁵. За таких екстраординарних умов змінити становище могли тільки найрішучіші заходи.

Ганзейська дипломатія взялась за справу з виключною енергією. Їй вдалося схилити сторони до згоди та підписання 17 червня 1395 р.

Лінхольмського договору⁵⁶. В числі посередників, що сприяли врегулюванню проблеми, знаходився і Вулф Вулфлам⁵⁷. Його ім'я названо замикаючим в ряду чотирьох штральзундських дипломатів, що й не дивно: адже це була його перша дипломатична місія, здійснена за дорученням рідного міста в складі ганзейського посольства. За умовами договору король Альбрехт на три роки звільнявся з полону, після чого він мусив зробити вибір в наступному діапазоні можливостей: або сплатити Маргреті 60 тисяч марок сріблом, або повернутися в ув'язнення, або за посередництва ганзейських міст передати королеві Стокгольм, який переходив поки що під їхню опіку. У вересні того ж року в складі ганзейської делегації Вулф прибув у Гельсінборг для участі в процедурі визволення з-під варти короля Альбрехта та його сина⁵⁸. Навіть якщо ця акція не надто відповідала намірам Маргрети, головним залишалось те, що після своєї поразки Альбрехт вже не уявляв для неї серйозної небезпеки. Розладу між Ганзою та королевою не виникло. Кроки, заподіяні ганзейськими дипломатами насамперед в ім'я ділових інтересів ганзейського купецтва, водночас були покликані зберегти вже встановлений в балтійському регіоні баланс сил, не допустити надмірного посилення датської корони і гарантувати Ганзі її монопольні права в сфері балтійської торгівлі. У пізнє Середньовіччя відносини скандинавських країн з Ганзою були одним із ключових факторів політичного життя північного регіону. Вулф вже в першій рік своєї діяльності в якості ганзейського посла став учасником дипломатичних акцій, які багато в чому передвизначили політичне майбутнє європейської Півночі. Джерела не дозволяють реконструювати масштаби його особистого внеску в процес переговорів, але сам факт участі в дипломатичних зустрічах такого високого рівня, а також у процедурі підписання підготовлених на них документів слугують беззаперечним доказом високої компетентності Вулфа та суспільного визнання його дипломатичного дару. Успіхи на дипломатичному поприщі стали гарантам стрімкого піднесення по сходинках влади в рідному місті. Як уже зазначалося, з 1397 р., тобто всього через два роки після обрання ратманом, Вулф пересів у крісло бургомістра.

У липні 1397 р. відбулось укладення Кальмарської унії, яка де-юре реалізувала ідею "скандинавської триєдності"⁵⁹. Внуatatий племінник Маргрети Ерік Померанський був урочисто коронований як загальноскандинавський государ, хоча справжньою правителькою унітарної держави до самої своєї кончини у 1412 р. залишалась Маргрета – проникливий політик, розумна і далекоглядна государinya. Альбрехт Шведський звинуватив її в порушенні умов договору і звернувся до Ганзи з проханням про посередництво⁶⁰. Назрівав чер-

говий конфлікт. Прагнучи його уникнути, Ганза вирішила організувати трьохсторонню зустріч. Для корегування дати її проведення та уточнення порядку роботи до королеви Маргрети відрядили Вулфлама-молодшого⁶¹. Це був перший в його дипломатичній практиці випадок, коли Вулф вийшов із загального ряду діючих осіб і опинився на авансцені подій, цілком, утім, закономірно. Кандидатура колишнього управлюючого зундськими фортецями ідеально відповідала меті місії. Його давнє знайомство з королевою і та прихильність, яку вона до нього раніше виявляла, репутація вмілого дипломата, обізнаність в тонкощах скандинавської політики, в тому числі і в хитросплетіннях династичної інтриги – ось ті ключові моменти, що зумовили вибір, зробивши його точним та успішним. Результат виявився саме таким, яким його хотіло бачити ганзейське керівництво. По закінченні поїздки Вулфлама королева своїм листом від 10 грудня повідомила про готовність почати переговори⁶². Невідомо, як довго Вулф знаходився при дворі північної правительки, але навіть якщо це перебування виявилось коротким, все рівно два справжніх дипломати мали можливість краще познайомитись один із одним. Про зростання взаємної довіри свідчить той факт, що у них виникли спільні фінансові інтереси. В ході візиту, 12 жовтня 1397 р., Вулф та ще один член ганзейського посольства до королеви, штральзундський ратман Бернард фон Роде, отримали від Маргрети в позику, хоча й неясно з якою метою, 650 марок⁶³. У подальшому Вулфлам постійно вів з Маргретою грошові справи: неодноразово він отримував від неї значні суми, а також виступав її довіроною особою в комерційних угордах з ганзейськими купцями та герцогами Мекленбургами⁶⁴, що є беззаперечним свідченням високого ступеню довіри до нього з боку королеви і визнання нею його надійних ділових та партнерських якостей.

У наступному, 1398 р., мав місце цікавий епізод, який надає можливість реконструювати ще одну грань непересічної особистості Вулфа Вулфлама. Посилаючись на те, що дипломатична діяльність пов'язана з постійними поїздками і йому доводиться багато часу проводити в дорозі, штральзундський бургомістр ремствує на відсутність можливості регулярно ходити в церкву і звертається до папи Римського з проханням дозволити йому використовувати переносний вівтар. Папа Боніфакій IX з розумінням поставився до ситуації і в березні того ж року вдовольнив клопотання ганзейця⁶⁵. Така схвалювана запопадливість не тільки характеризує Вулфа як людину дуже побожну, але й дозволяє припустити, що апеляція до Святого престолу була ретельно продуманим та підготовленим ходом, розрахованим на те, що прохання дійде до папи і буде ним почуто. Пози-

тивне завершення справи тільки зайвий раз підтверджує ступінь авторитетності та впливовості Вулфа Вулфлама.

Тим часом закінчувався термін дії Лінхольського договору, і на порядок денний знову висувалось питання про долю Стокгольма. У серпні 1398 р. ганзейські посланці, в їхньому числі і Вулф Вулфлам, прибули до Копенгагена⁶⁶. Маргрета наполягала на передачі Стокгольма в її руки, і ця позиція нікому не могла здатися раптовою. Що ж до Альбрехта, то на момент копенгагенської зустрічі він ще не повідомив про свій остаточний вибір. Тому 12 серпня було вирішено, що один з учасників зборів має вирушити до 24 серпня чітко сформулювати свою точку зору. Місія мала бути наскільки ж відповідальною, настільки й делікатною. За одностайним рішенням її виконавцем призначили Вулфа Вулфлама⁶⁷. Він все помітніше перетворювався на одну з центральних ланок того могутнього механізму, що називався “скандінавська політика Ганзи”. Вулф попрямував до Шверіну – резиденції Мекленбургів, де й відбулась його зустріч з Альбрехтом. У останнього прагнення влади явно перевищувало над доводами розуму. За день до закінчення відведеного терміну він передав Вулфу послання, наповнене розплівчастими й пустими фразами про те, що “ганзейські міста можуть розраховувати” на його “прихильність”. Реакція ганзейців виявилась миттєвою і жорсткою: вони передали Стокгольм Маргреті⁶⁸. Ганза не бажала нічого мінятися в умовах Кальмарської унії. Створення замість трьох невеликих однієї могутньої держави могло потягти за собою ослаблення її зовнішньополітичних позицій, але, з іншого боку, ганзейській дипломатії було простіше домовлятися з одним, а не з трьома государями. За лояльність короля винагородила ганзейське купецтво підтвердженням всіх привілейів, здобутих ними раніше в кожному з її теперішніх володінь. Угоду з боку Ганзи засвідчили п'ять уповноважених, в тому числі й Вулф Вулфлам⁶⁹. Політична розважливість Ганзи вкотре стала надійним фундаментом для забезпечення її комерційних інтересів.

Із загального правила були виключені Вісбі, а також мекленбурзькі Росток та Вісмар за допомогу, надану ними Мекленбургам⁷⁰. Ганза не могла залишатись байдужою до долі своїх повноправних членів, які до того ж входили до її вендинського ядра. За її дорученням Вулф Вулфлам провів попередні успішні переговори з ратами обох міст⁷¹. Для остаточного врегулювання ситуації в серпні 1399 р. в Любеку зібрався ганзетаг. У відповідності до його постанови у вересні 1399 р. представники ратів Любека, Гамбурга, Штральзунда та Грайфсвальда відбули до королеви Маргрети й принесли їй публічне покаяння за дії мекленбурзьких міст. Після великодушного прощен-

ня королеви винуватці були поновлені в межах її володінь у своїх колишніх правах⁷². Найважливіший для Ганзи, з точки зору комерційних пріоритетів, скандинавський ринок знову відкрився перед нею у потрібному обсязі. Такі важливі підсумки стали результатом насамперед високої внутрішньої солідарності і монолітності Ганзи, але значною мірою вони були забезпечені близкучими багатоходовими операціями ганзейської дипломатії, діяльність якої в розробці та реалізації яких брав один з її найбільш гідних представників – Вулф Вулфлам.

З цього моменту на нього все частіше покладають посередницькі функції при врегулюванні гострих проблем або конфліктних ситуацій. У 1400 р. саме через Вулфа датська королева звернулась до міст венденської Ганзи з проханням об'єднати зусилля для приборкання чергового спалаху піратського розбою на Балтиці⁷³. Того ж року йому довелось виступити в якості третейського судді при розгляді позову між ганзейським купецтвом Любека і прусських міст, з одного боку, і мешканцями Кальмара – з іншого. Приводом до нього послугувала та обставина, що ганзейці піратські захопили два мирних кальмарських судна, підступно перебили їхні команди в кількості 80 чоловік і пограбували розташовані на борту вантажі. У відповідь на адресований Ганзі гнівний запит королеви Маргрети, на яких підставах нехтується права її підданих, газетах прийняв рішення про відшкодування завданіх кальмарцям збитків. Вулф увійшов до складу комісії з шести чоловік. На ній покладалось завдання домовитися з потерпілою стороною про розмір і форму компенсації, а також здійснювати контроль за її реалізацією⁷⁴.

У цей час особливо загострилась проблема берегового права, точніше, його постійного ігнорування та прямого порушення жителями скандинавських країн. Вони не обмежувались отриманням узаконеної частини врятованого вантажу, а розтягували з потерпілих ганзейських кораблів усе, що потрапляло під руку. Мабуть, подібна практика почала перетворюватись на стійку традицію, викликаючи зрозумілу стурбованість і тривогу в ганзейських колах. До речі, не виключено, що вищезгадана розправа з кальмарськими моряками могла стати реакцією ганзейців на дії мисливців за чужим майном. Так або інакше, в липні 1401 року в Любеку зібрався черговий ганзетаг, серед учасників якого знаходився і Вулф Вулфлам. Зізд прийняв проект нової постанови, покликаної врегулювати відносини в області берегового права на основі дотримання загальновизнаних норм та обов'язкового відшкодування збитків⁷⁵. У вересні в Лунді розпочалися переговори. Делегація ганзейських міст, до складу якої входив і Вулф, винесла проект для з'ясування з королевою Маргретою

тою та Еріком Померанським⁷⁶. Скандинавська сторона визнала правомірність ганзейських пропозицій і погодилась на надання їм правового статусу. Здавалось, царювала атмосфера повного взаємо-розуміння та готовності йти назустріч побажанням один одного. Це сприяло зародженню ще одного проекту – про створення двостороннього союзу. Проте далі розмови справа не рушила. Як тільки датчани запропонували включити до умов майбутньої угоди пункт про військову взаємодопомогу, ганзейці негайно заявили про його неприйнятність для себе, після чого обговорення проекту повністю припинилося.

За всіма цими подіями тимчасово на другий план відійшла проблема Готланду, загарбаного в 1398 р. Німецьким орденом. Тепер вона загострилась з новою силою, бо Маргредта наполегливо вимагала повернути острів під владу датської корони, а Орден, з свого боку, шукав будь-яку можливість, аби надати своїм окупаційним діям видимість законності⁷⁷. В березні 1402 р. на персональне запрошення гофмейстера Ордену і ратів прусських міст Вулф Вулфлам прибув до Марієнбургу, где отримав офіційну пропозицію виступити посередником у позові з королевою⁷⁸. Той факт, що Орден зупинився на кандидатурі саме Вулфлама, є ще одним доказом визнання ганзейським світом його таланту дипломатичного арбітра, але у даному випадку враховувалась, безсумнівно, й така важлива психологічна деталь, як його давнє знайомство з датською королевою та її особливо довірливе до нього ставлення.

Знову опинившись в центрі конфлікту, Вулф вирушив на зустріч з Маргредтою. Він зміг переконати її в необхідності розпочати обговорення готландського питання, після чого королева дала згоду на проведення в липні в Кальмарі переговорів з представниками Ордена про пошуки взаємоприйнятного виходу з ситуації⁷⁹. В свою чергу, вона звернулась до Вулфа з проханням сприяти їй у влагодженні проблеми дуже делікатного роду. В Пруссії з'явився якийсь самозванець, що видавав себе за померлого в 1387 р. принца Олафа⁸⁰. Королева небезпідставно побоюючись, якби на хвилі територіальних претензій ним не скористалися небажаним для неї чином, прагнула прибрати Лжеолафа до своїх рук. Для обговорення можливих варіантів та умов видачі самозванця вона й хотіла спертися на послуги Вулфлама. За її дорученням у супроводі ще одного датського рицаря Вулф вирушив до Марієнбургу, аби з'ясувати та владнати всі питання⁸¹. Місія виявилася виключно успішною. Гофмейстер погодився на проведення зустрічі з територіальним питанням в Кальмарі, а також висловив готовність передати Лжеолафа датським властям, довіривши операцію з його доставки королеві наближеним до себе особам⁸².

Своє слово він стримав: незабаром за наказом королеви самозванця спалили в Фольстербо⁸³. Вулфлам блискуче впорався із завданням, і це прекрасно розуміли в колі осіб, посвячених у таємниці високої політики. На цьому витку кар'єри Вулфа його дипломатичні здібності отримали належне визнання: відтепер він стає неодмінним учасником формування дипломатичного процесу на європейській Півночі.

Наступне повідомлення про участь Вулфа в черговій дипломатичній акції припадає на листопад 1402 р. В Гельсінгборні він засвідчив своїм підписом оформлення договору між датською королевою та своїми територіальними князями Барнімом VI і Вартиславом VIII, у відповідності до положень якого герцоги Померанські, серед іншого, брали на себе зобов'язання “у всьому слідувати порадам Маргretи та без її згоди не вступати ні у зовнішні, ні у внутрішні війни”⁸⁴. Мимоволі виникає запитання: що могло змусити незалежних володарів взяти на себе подібні обов'язки? Відповідь навряд чи вдастся відшукати на поверхні події; укладення договору мало більш серйозне підґрунтя і спиралось на складну комбінацію інтересів трьох сторін – ганзейських міст, герцогів Померанських, Північної унії.

Добре відомо, що Барнім VI, людина з невгамовним норовом, неодразово конфліктував з ганзейськими містами⁸⁵. Змушені вдаватися до відповідних заходів, вісім міст у травні 1402 р. уклали так звану “тохопезату” – оборонний союз, до складу якого увійшов і Штральзунд⁸⁶. Її виникнення ставило Вулфа в неоднозначне становище. З одного боку, як бургомістр, він особливо був зацікавлений у збереженні миру та спокою в місті, а тому й у функціонуванні “тохопезату”, покликаної стримувати сваволю князів. Але з іншої, з герцогами його зв'язували давні ділові та гарні особисті стосунки. Він надавав їм грошові послуги, запрошувається ними для свідчення при підписанні важливих документів, разом із батьком входив до княжої ради, а в 1391 р., коли в перебігу повстання Вулфлами були вигнані з Штральзунду, звертався до герцогів по допомогу і зустрів з їхнього боку шире співчуття та готовність надати підтримку⁸⁷. Роки по тому пам'ять про це та відповідні міркування морального характеру не дозволяли йому йти на конfrontацію з людьми, що підтримали його сім'ю у важку годину, і цю психологічну деталь не варто скидати з рахунку. Та й досвід політика не міг не підказувати, що відкритих зіткнень з герцогами, які час від часу замахувалися на міську автономію, все ж доцільніше уникати. Залишався єдиний надійний шлях: відстоюючи інтереси рідного міста, діяти за допомогою дипломатичних методів. Скориставшись тим, що Маргреда Датська всіляко

прагнула зберігати добре стосунки з Ганзою – адже “готландське питання” все ще знаходилося у підвішеному стані і позиція Ганзи тут багато що визначала, – Вулф вирішив зіграти на цьому, пустивши у хід таку дійову зброю як авторитет королеви. Тут його дар майстра дипломатичного маневру виявився повною мірою. Комбінація була розіграна настільки блискуче, що територіальні володарі не тільки не висловили щонайменшого невдоволення або роздратування діями Вулфа, але, навпаки, всіляко відзначали його “багатосторонні заслуги” і “на знак особливої прихильності та за багаторічну вірну службу, яку вони від нього завжди і у всьому бачили”, передали йому в утримання село Крансдорф з правом володіння нижчою та вищою юрисдикцією⁸⁸.

Тим часом ескалація конфлікту навколо Готланду продовжувалась. Небажання Ордену, попри неодноразові звернення Маргрети, чітко визначити свою позицію привело до того, що врешті-решт короля “відпустила віжки” і в листопаді 1403 р. датське військо висадилось на острові й почало успішний наступ⁸⁹. Правда, під стінами Вісбі воно захлинулося, але суті справи це не міняло; конфлікт вийшов з мирної та вступив у озброєну стадію. Над Ганзою, для якої Вісбі слугував перевалочним мостом в її торгівлі з Новгородом, нахисла загроза. В грудні в Любеку зібрався з'їзд. На ньому йшлося про порушення Данією ганзейських привілеїв на острові та про її відповідальність за введення там в обіг зіпсованої монети, однак жодних рішень стосовно чіткого визначення позиції Ганзи поки що прийнято не було⁹⁰. Скоріш за все, більшість делегатів сприймали події як рядовий інцидент. Вулф до їхнього числа не належав. Він мав з цього приводу власну думку, підкріплену поінформованістю про розмах політичних амбіцій Маргрети, схильністю до аналізу та прогнозування подій, політичним чуттям, врешті-решт. Вони не залишали місця для помилок стосовно перспектив конфлікту для Ганзи. Саме тому Вулф першим виступив за необхідність діяти без зволікань, не очікуючи, поки ганзейська торгівля в районі Готланду буде паралізована.

Не маючи впевненості, що делегати ганзейських міст знову зможуть у найближчому майбутньому зібратися на чергову зустріч, Вулф, аби не прогаяти час, за власної ініціативи звернувся з посланням до гофмейстера. Відзначивши, що війна на Готланді йому “особисто завдає справжнього страждання”, він висловив готовність вирушити до Маргрети, щоб спробувати схилити її до переговорів з Орденом. Водночас Вулф підкresлив, що готовий прибути й до самого гофмейстера для обговорення з ним будь-яких можливих варіантів припинення збройного конфлікту⁹¹. Той очевидний факт,

що з подібними пропозиціями Вулф міг виступати з особистої ініціативи, не просто свідчить про його політичний вплив. Доречно, мабуть, говорити про політичну могутність, якщо не всевладдя, і у всякому випадку про явне лідерство у прийнятті ганзейською спільнотою рішень дипломатичного характеру.

У своїй відповіді гофмейстер звернувся до Вулфлама з словами “мій дорогий друг”, але без натяків дав зрозуміти, що віддає перевагу силовим методам. У березні-квітні за його наказом на Готланді висадився прусський десант, що успішно відбив наступ датського воїнства. Ордену вдалося також блокувати датський підвіз на Готланд, після чого план Маргрети по блискавичному загарбанню острова остаточно провалився⁹². Конфлікт набував характеру затяжної воєнної кампанії, що ставило під загрозу ганзейське судноплавство. До Маргрети негайно виїхало ганзейське посольство, уповноважене діяти виключно “серйозно та жорстко”⁹³. Воно прибуло для зустрічі з королевою в шведську Вадстену на Трійцю 1404 р. До складу делегації входив і Вулф Вулфлам. Перебуваючи під пригніченням враженням від невдалого ходу готландської операції, королева виявила повну готовність до переговорів⁹⁴. Паралельно інтерес до них позначився і з боку Ордена, військові успіхи якого виявились не настільки значними, як раніше гадалося. Виходячи з нових реалій, було вирішено відправити на Готланд трьох провідних ганзейських дипломатів з тим, щоб вони, прибувши безпосередньо на театр військових дій, на місці відшукали оптимальні шляхи для досягнення взаєморозуміння. Місія виявилася успішною: між Орденом та Північною унією було укладено перемир’я терміном на один рік, яке передбачало вивід з острова військ обох воюючих сторін. У прийнятому з цього приводу рішенні окремо відзначалось, що встановленню миру найбільш сприяли “шановні посли міст, пани любекський бургомістр Йордан Плесков, штральзундський бургомістр Вулф Вулфлам, грайфсвальдський ратман Людвіг Нойенкірхен”⁹⁵. Беручи до уваги, наскільки енергійно Вулф з самого початку прагнув уладнати конфлікт, а також характер його взаємовідносин з королевою та гофмейстером, можна з достатнім ступенем вірогідності припустити, що саме він відіграв ключову роль в цій дипломатичній акції. Звісно, противники прагнули миру, і їхня позиція визначила кінець справи. Але в цілому укладення перемир’я було беззаперечною і близькою перемогою ганзейської дипломатії, що діяла передовсім на благо ганзейських інтересів: з подоланням конфронтації усувалась загроза ганзейській торгівлі.

Остаточний мир був підписаний 25 листопада 1405 р. У Фленсбурзі його скріпили своїми підписами королева Маргрета та король Аль-

брехт. Він відмовився від претензій на Готланд і передав усі права на володіння островом Еріку Померанському. Підписання договірних документів відбувалось у присутності ганзейських дипломатів. Вулф Вулфлам прибув на зустріч вінценосних осіб не просто в якості ганзейського дипломата; йому довелося стати одним з гарантів виконання угоди. Від імені королеви він разом ще з чотирма рицарями передав, як це передбачалось умовами договору, 5 тисяч марок королю Альбрехту⁹⁶.

Залишався ще один фінансовий момент, пов'язаний з Готландом. Як вже відмічалось, у свій час гофмейстер заплатив королю Альбрехту за оренду острова 10 тисяч англійських нобілів і тепер цілком природно бажав, щоб при взаєморозрахунках ця сума була врахована в його інтересах⁹⁷. Вирішення питання вступило в завершальну стадію через півтора роки після підписання договору, коли Маргрута висловила готовність сплатити гофмейстеру 9 тисяч нобілів: офіційно начебто за зведені Орденом на острові будови, а насправді в якості компенсації за орендну суму. Королева, будучи правителемою прагматичною і раціонально мислячою, прекрасно розуміла, що невиплата встановленої гофмейстером суми створюватиме ґрунт для нових інцидентів. Вона ж намагалась повернути собі острів безповоротно. Угода про передачу обумовленої суми була укладена представниками Ордену з королем Еріком в Гельсінгборзі 15 червня 1407 р.⁹⁸. На церемонії підписання в якості нейтральної особи знаходився Вулф Вулфлам, що аж ніяк не виглядало випадковим. Збереглись прямі вказівки на те, що він брав участь у роботі над текстом договору, скоріш за все, над його фінансовою частиною. У всякому випадку, коли через деякий час він в якості посланника датської королеви прибув до Пруссії, гофмейстер розпорядився одарити його срібним кубком⁹⁹. Так він висловив Вулфу свою вдячність за сприяння благополучному закінченню справи і підтримку його інтересів. Безумовно, цей жест – ще один доказ тієї важливої ролі, яку Вулфу довелося відіграти в серії переговорів між Маргрутою Датською та гофмейстером Німецького ордену. Королева, зі свого боку, також продемонструвала вдячність Вулфові, повністю компенсувавши йому збитки, за подіяні в її володіннях у зв'язку з дією берегового права¹⁰⁰.

Договір остаточно набув чинності 22 вересня 1408 р., коли в Кальмарі Ерік Померанський передав гофмейстеру 9 тисяч нобілів, після чого Готланд і Вісбі перейшли у володіння датської корони¹⁰¹. Единим представником Ганзи, присутнім на цій важливій події, був Вулф Вулфлам¹⁰², що здивив раз підтверджує визнання не тільки вагомості його внеску в припинення готландського конфлікту, але й ступінь його впливу на дипломатичне життя європейської Півночі в цілому.

Поїздка в Кальмар стала останнім дипломатичним дорученням Вулфа Вулфлама. 1 листопада 1409 р. на кладовищі в Бергені він пав жертвою кровної помсти одного з місцевих дворян¹⁰³. Так трагічно обірвалося життя одного з найвидатніших ганзейських політиків і дипломатів, особистості непересічної і яскравої. Дипломат з неабиякими здібностями, він у продовження своєї дипломатичної кар'єри з 1395 до 1409 рік виконав 27 дипломатичних місій. І завжди, навіть якщо делегація складалась з декількох людей, він був її центральною фігурою. Ганзейська історія знає чимало славних імен видатних дипломатів, але навіть серед них Вулф Вулфлам посідає особливе місце: він здійснив виключний внесок у налагодження взаємовідносин з Північною унією, вміло використовуючи при цьому і свій дар дипломата, і особисті контакти з можновладцями. Реаліст, що вмів критично оцінювати ситуацію і діяти відповідно до її умов, він поєднував в своєму характері честолюбство і спроможність піднятися над невдачею, цілеспрямованість і обережність, рішучість і здатність тримати себе в руках, наполегливість і невтомність у дипломатичній праці. Саме ці якості, природний розум і багатолітній політичний досвід стали запорукою його близкучих успіхів на дипломатичному поприщі; успіхів, які у підсумку сприяли процвітанню та могутності німецької Ганзи.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Бонаккорсо Питти. Хроника. – Л., 1972. – С.71.
- ² Koerpen H. Fürende Stralsunder Ratsfamilien vom Ausgang des 13. bis zum Beginn des 16. Jhts. – Greifswald, 1938. – S.50, Anm.225; Werlich R. – G. Wulf Wulflam – ein hansischer Diplomat aus Stralsund // Hansische Studien. IX. Bd. 30. – Weimar, 1998. – S.68.
- ³ Подаляк Н.Г. Ганза: мир торговли и политики в XII – XVII столетиях. – К., 1998. – С.52.
- ⁴ Römer H.U. Das Rostocker Patriziat bis 1400 // Mecklenburgische Jahrbücher. – Schwerin, 1932. – N 96. – S.37; Schildhauer J. Soziale, politische und religiöse Auseinandersetzungen in den Hansestädten Stralsund, Rostock und Wismar im ersten Drittel des 16. Jh. – Weimar, 1959. – S.33; Подаляк Н.Г. Социально-политическая борьба в городах вендской Ганзы в XV в. // Средние века. – Вып. 55. – М., 1992. – С.154.
- ⁵ Schulz G. Der Stralsunder Bürgermeister Bertram Wulfiam // Hansische Geschichtsblätter. – 1923. – N 27. – S.102 (далі – HGBil).
- ⁶ HR. I. 4. – № 40, § 1.
- ⁷ Detmar-Chronik // Die Chroniken der deutschen Städte. Bd.19: Lübeck. Bd.1. – Leipzig, 1884; Korner H. Chronica Novella – Göttingen, 1895; Krantz A. Wandalia oder Beschreibung wendischer Geschichte. – Lübeck, 1600.

- ⁸ Koeppen H. Führende Stralsunder Ratsfamilien ... – S.44 – 45.
- ⁹ Ibid., S.50. – Anm.225.
- ¹⁰ Ibid., S.50. – Anm.223.
- ¹¹ Ibid., S.50. – Anm.224.
- ¹² Подоляк Н.Г. Ганза // Город в средневековой цивилизации Западной Европы. – Т.4. – М., 2000. – С.129 – 130.
- ¹³ HR. I. 1. № 513, HUB. 4. № 343.
- ¹⁴ HR. I. 1. № 523, № 524.
- ¹⁵ HR. I. 1. № 503 – 507, № 510, № 513; HUB. 4. № 343.
- ¹⁶ HR. I. 2. № 18 – 20.
- ¹⁷ HR. I. 2. № 86 – 90.
- ¹⁸ HR. I. 2. № 53, § 7; № 56.
- ¹⁹ Daenell E. Die Kölner Konföderation vom Jahre 1367 und die schonischen Pfandschaften. – Leipzig, 1894. – S.122 – 123.
- ²⁰ HR. I. 2. № 200, § 25.
- ²¹ Koeppen H. Führende Stralsunder Ratsfamilien ... – S.50; Fritze K. Die Hansestadt Stralsund. Die ersten beiden Jahrhunderte ihrer Geschichte. – Schwerin, 1961. – S.192 – 193.
- ²² HR. I. 2. № 248, § 9.
- ²³ HR. I. 2. № 254, § 3.
- ²⁴ HR. I. 2. № 258, § 6; № 263, § 1.
- ²⁵ HR. I. 2. № 266, § 21.
- ²⁶ HR. I. 2. № 259.
- ²⁷ HR. I. 4. № 40, § 8.
- ²⁸ Werlich R. – G. Wulf Wulflam ... – S. 72.
- ²⁹ HR. I. 2. № 298, §5, 8.
- ³⁰ HR. I. 2. № 301, § 10.
- ³¹ HR. I. 2. № 298, § 6; № 300.
- ³² HR. I. 3. № 189 – 191.
- ³³ Werlich R.-G. Margarete-Regentin der drei nordischen Reiche // Fürstinnen und Stadterinnen. Frauen im Mittelalter. – Freiburg – Basel – Wien, 1993. – S.121.
- ³⁴ Detmar. S.551 – 553, № 756; S.555, № 764; S.556, № 771; Schäfer D. Die Hansestädte und König Waldemar von Dänemark. – Jena, 1879. – S.549 – 550.
- ³⁵ HR. I. 2. № 124 – 126; № 133 – 135.
- ³⁶ Подоляк Н.Г. Ганза: мир торговли ... С.75 – 82.
- ³⁷ HR. I. 2. № 300.
- ³⁸ Werlich R. – G. Wulf Wulflam ... – S. 73.
- ³⁹ HR. I. 2. № 320, § 4.
- ⁴⁰ HR. I. 4. № 40, § 12.
- ⁴¹ Daenell E. Kölner Konföderation. – S. 147 – 148; Koeppen H. Führende Stralsunder Ratsfamilien. – S. 51 – 52; Fritze K. Hansestadt Stralsund. – S.195, 204.
- ⁴² Koppmann K. Äinleitung // Hanserezesse. I. 4. – S.IX; Puhle M. Die Vitalienbrüder. Klaus Störtebecker und die Seeräuber der Hansezeit. – Ftankfurt / New York, 1992. – S.27 – 28.
- ⁴³ HR. I. 2. № 330.
- ⁴⁴ Werlich R. – G. Wulf Wulflam ... – S. 75 – 76.
- ⁴⁵ HR. I. 2. № 317, 319, 320 § 4; HR. I. 3. № 206, 208.
- ⁴⁶ HR. I. 4. № 40, § 1.
- ⁴⁷ Franke O. Für Bertram Wulflam // HGBII. – 1884. – № 4. – S.89 – 90.
- ⁴⁸ Fritze K. Die Hansestadt Stralsund. – S.132 – 135.
- ⁴⁹ Fritze R. Entstehung, Aufstieg und Blüte der Hansestadt Stralsund // Geschichte der Stadt Stralsund. – Weimar, 1984. – S.75 – 77.

- 50 Koeppen H. Führende Stralsunder Ratsfamilien ... – S.60 – 61.
- 51 Daenell E. Die Blütezeit der deutschen Hanse. – Berlin, 1906. – S.128 – 129.
- 52 HR. I. 2. № 124, 134.
- 53 HR. I. 2. № 303.
- 54 Detmar. – S. 340.
- 55 Detmar. – S. 353; HR. I. 4. – S. V – XXIII.
- 56 HR. I. 4. № 261 – 266.
- 57 HR. I. 4. № 261 – 263.
- 58 HR. I. 4. № 298, 303.
- 59 Сванидзе А.А. Эпоха уний в Северной Европе // Средние века. – Вып. 50. – М., 1987. – С.100.
- 60 HR. I. 4. № 413, § 8.
- 61 HR. I. 4. № 413, § 13.
- 62 HR. I. 4. № 427.
- 63 Koeppen H. Führende Stralsunder Ratsfamilien ... – S.62. Anm. 310.
- 64 Koeppen H. Führende Stralsunder Ratsfamilien ... – S.62. Anm. 309; MUB. XXIII, № 13413, XXIV, № 13685.
- 65 MUB. XXIII. № 13280.
- 66 HR. I. 4. № 482, 489.
- 67 HR. I. 4. № 495.
- 68 HR. I. 4. № 496.
- 69 HR. I. 4. № 489.
- 70 HR. I. 4. № 484 – 488. Щодо Вісбі та Готланду в цілому, то в перебігу боротьби за датський престол вони потрапили спочатку в руки Мекленбургів, потім перетворилися на притулок піратів, а у 1398 р. були загарбані Німецьким орденом. Для Маргрети такий поворот подій став важким ударом, оскільки з моменту завоювання Вісбі у 1361 р. її батьком Вальдемаром IV Аттердагом вона вважала його датським островом.
- 71 HR. I. 4. № 541, 542.
- 72 HR. I. 4. № 550, 554.
- 73 HR. I. 4. № 570.
- 74 HR. I. 4. № 553, 618; HR. I. 5. № 7.
- 75 HR. I. 5. № 23, 24.
- 76 HR. I. 5. № 33 – 34.
- 77 Daenell E. Die Blütezeit ... S.140.
- 78 HR. I. 5. № 71, § 4.
- 79 HR. I. 5. № 103.
- 80 Daenell E. Die Blütezeit ... S.144.
- 81 HR. I. 5. № 102.
- 82 HR. I. 5. № 103.
- 83 Werlich R. – G. Wulf Wulflam ... – S. 83.
- 84 Ibid. – S. 83.
- 85 Sauer H. Hansestädte und Landesfürsten. – Köln – Wien, 1971.
- 86 HR. I. 5. № 77, 78, 80.
- 87 LUB. I. 5. № 48, 65; Koeppen H. Führende Stralsunder Ratsfamilien ... – S.63. Anm. 319; Franke O. Für Bertram Wulflam... – S.89 – 90.
- 88 Koeppen H. Führende Stralsunder Ratsfamilien ... – S.63. Anm. 320, 322.
- 89 Daenell E. Die Blütezeit... – S.145.
- 90 HR. I. 5. № 158, § 8.
- 91 HR. I. 5. № 180.
- 92 Daenell E. Die Blütezeit... – S.145.
- 93 HR. I. 5. № 185.

- ⁹⁴ HR. I. 5. № 190.
⁹⁵ Werlich R. – G. Wulf Wulflam ... – S. 86.
⁹⁶ HR. I. 5. № 279, 329, 330.
⁹⁷ HR. I. 5. № 326.
⁹⁸ HR. I. 5. № 422.
⁹⁹ Perlbach M. Hansisches aus dem Marienburger Tresslerbuch // HGBll. – 1897
 (1898). – S.270 - 271.
¹⁰⁰ HR. I. 5. № 424.
¹⁰¹ HR. I. 5. № 504.
¹⁰² HR. I. 5. № 508.
¹⁰³ Daenell E. Die Blütezeit... – S.147.

Надійшла до редакції 12.01.2003